

นกนางเขนบ้าน

อีกหนึ่งในความหลากหลายทางชีวภาพ

อรรถพล นาขว**

มารู้จักกับเพื่อนบ้านที่เราคุ้นเคยแต่ยังไม่รู้จักดีพอ

นกนางเขนบ้าน *Copsychus saularis* (Oriental Magpie Robin) เป็นนกประจำถิ่นกลุ่ม Passerine คือนกพวกที่สามารถร้องเพลงได้(song) พบได้ทั่วไปทุกภูมิภาคของประเทศไทย มักพบว่าพวกมันอาศัยใกล้แหล่งอาศัยของคน เช่น ไร่นา สวน เขตเกษตรกรรม และ เขตชุมชน หรือบ้านเรือนที่พอมีดันไม้อยู่บ้าง แต่ไม่ค่อยพบเห็นพวกมันในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตห้ามล่า หรือเขตอนุรักษ์อื่นๆ

นกนางเขนบ้าน มักอยู่กันเป็นคู่ มีสีดำสลับขาวตัวผู้และตัวเมีย สีต่างกันเล็กน้อย ตัวผู้ส่วนที่เป็นสีดำจะดำสนิทถ้าตัวเมียเป็นสีดำเทา พฤติกรรมเด่นของนกตัวผู้จะบินไปเกาะตามยอดไม้หรือที่เด่นๆ เพื่อแสดงตัว และส่งเสียงร้องเพลงเพื่อเป็นการจัดตั้งและป้องกันอาณาเขต เสียงร้องเพลงเสมือนเป็นการเตือนมิให้นกนางเขนบ้านตัวอื่นล่วงล้ำอาณาเขต หากยังมีการลอบตีล้ำเข้ามาในอาณาเขต นกเจ้าถิ่นจะถลาเข้ามาโฉบจิกทันที ช่วงฤดูผสมพันธุ์เสียงร้องเพลงของนกตัวผู้ยังช่วยดึงดูดตัวเมียให้เข้ามาหาอีกด้วย

นกตัวเต็มวัย (Lekagul and P.D.Round,1991)

สถานที่ทำรังของนกนางเขนบ้าน

เมื่อสร้างรัง นกตัวผู้และตัวเมียจะบินเลือกหาสถานที่ที่ใช้สร้างรังซึ่งมีลักษณะเป็นโพรงในแนวตั้ง เช่นโพรงบนต้นไม้ โพรงบนตอไม้เก่า ล่องกระดาศ ฯลฯ เมื่อเลือกสถานที่สำหรับสร้างรังได้แล้ว เป็นหน้าที่ของตัวเมียในการสร้างรัง โดยใช้วัสดุพวกใบไม้ หยาบหรือเศษถุงพลาสติกเป็นวัสดุรองด้านล่าง ส่วนวัสดุรองรังด้านบนจะใช้วัสดุที่มีลักษณะเป็นเส้นยาวอย่างเช่น ก้านหรือใบของต้นหางนกยูงเล็ก ใบสนทะเล ใบของกามมะพร้าว ซึ่งมักจะเป็นวัสดุชนิดเดียวกันทั้งหมด โดยวัสดุเหล่านี้จะถูกนำมาสานกันเป็นรูปถ้วยหงาย ในการสร้างรังแต่ละครั้งจะใช้เวลาประมาณ 9 วัน ในระหว่างนี้ตัวผู้จะเกาะอยู่บริเวณใกล้ ๆ เพื่อดูแลความปลอดภัย

นกนางเขนบ้านจะกินอาหารพวกแมลงและสัตว์ขนาดเล็กเช่น ไข่เดือน หนอน ค้างคาว ผีเสื้อ ปลวก ตั๊กแตน มด แมลงสาบ แมลงมัน จิ้งจก จิ้งเหลนขนาดเล็ก ฯลฯ และบางทีอาจพบว่ามันกินเศษอาหารที่ทิ้งตามบ้านเรือน จะเห็นได้ว่านกนางเขนบ้านนอกจากมันจะมีเสียงร้องเพลงที่ไพเราะและมีความสวยงามตามธรรมชาติแล้ว มันยังเป็นตัวควบคุมแมลงศัตรูพืช (Biological control) และมีส่วนสร้างความสมดุลให้กับระบบนิเวศอีกด้วย

มารู้จักกับเพื่อนบ้านที่คุ้นเคยกันเถอะ

วงจรในหนึ่งรอบปีของนกนางนบ้าน แบ่งออกเป็น 4 ระยะ

1 ช่วงก่อนฤดูผสมพันธุ์

ประมาณเดือนพฤศจิกายน - มกราคม เป็นช่วงฤดูแล้งแมลงและสัตว์ขนาดเล็กที่เป็นอาหารของนกมีค่อนข้างจำกัดจึงไม่เหมาะที่จะสืบพันธุ์และมีลูกในช่วงนี้ ดังนั้นทั้งคู่จะแยกกันหากินอยู่ห่างๆ ภายในอาณาเขต และอาจพบว่าช่วงนี้ภายในอาณาเขตมีนกมากกว่าหนึ่งคู่เนื่องจาก ลูกนกที่เจริญเป็นนกกรุ่นยังอาศัยอยู่กับพ่อแม่ภายในอาณาเขต

2 ช่วงฤดูผสมพันธุ์

ประมาณเดือนมกราคม - มีนาคม ช่วงนี้ลูกนกวัยรุ่นจะถูกผลักดันให้ออกจากอาณาเขตเพื่อไปหาที่สร้างอาณาเขตของตัวเอง ซึ่งน่าจะเป็นกลไกทางธรรมชาติเพื่อไม่ให้เกิดการผสมเลือดชิด ส่วนพ่อแม่จะอยู่ใกล้กันเกือบตลอดเวลา นกตัวผู้จะอยู่ที่สูงเด่นและร้องเพลงมากกว่าปกติเกือบตลอดทั้งวัน การที่นกลีอกผสมพันธุ์ช่วงนี้เนื่องจากความยาวของวันเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นการกระตุ้นให้เกิดวงจรการสืบพันธุ์เพื่อให้ลูกนกเกิดในช่วงอาหารอุดมสมบูรณ์

3 ช่วงสร้างรัง วางไข่ และเลี้ยงลูก

ประมาณเดือนมีนาคม - มิถุนายน เป็นช่วงฤดูร้อนย่างเข้าสู่ฤดูฝนเป็นช่วงที่ต้นไม้เริ่มผลิใบอ่อน ทำให้มีหนอน แมลงที่เป็นอาหารของนกเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ดังนั้นนกจึงมีการสร้างรังและวางไข่ เพราะเป็นช่วงที่อุณหภูมิค่อนข้างสูงทำให้ตัวอ่อนในไข่เจริญดี (Welty, 1982) ประกอบกับฝนยังไม่ชุกทำให้ไข่ไม่เปียกฝน และเมื่อลูกนกฟักออกมาจะมีอาหารกินอย่างอุดมสมบูรณ์ แม่ นกจะไข่ครั้งละประมาณ 4-5 ฟอง ใช้เวลาฟักประมาณ 15 วัน ลูกนกที่ฟักออกมาจะยังไม่มีความสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ (altricial) พ่อแม่จะคาบอาหารมาป้อนตลอดทั้งวัน ตอนกลางคืนแม่จะเข้ากกูกในรัง

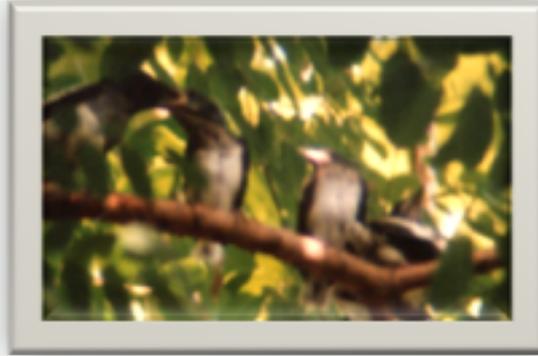
ลูกนกอายุ 1 - 7 วัน ลูกนกตายังไม่แตกและมีการเจริญเติบโตเร็วมากแต่ยังไม่มีความคล่องตัว ช่วงอายุ 6-7 วันเริ่มเห็นแถบขนปรากฏ

ลูกนกอายุ 8 วัน ตาจะเริ่มแตก (เปลือกตาเปิด) และตั้งแต่วันที่ 8-10 จะมีการพัฒนาขนปกคลุมร่างกายอย่างรวดเร็ว

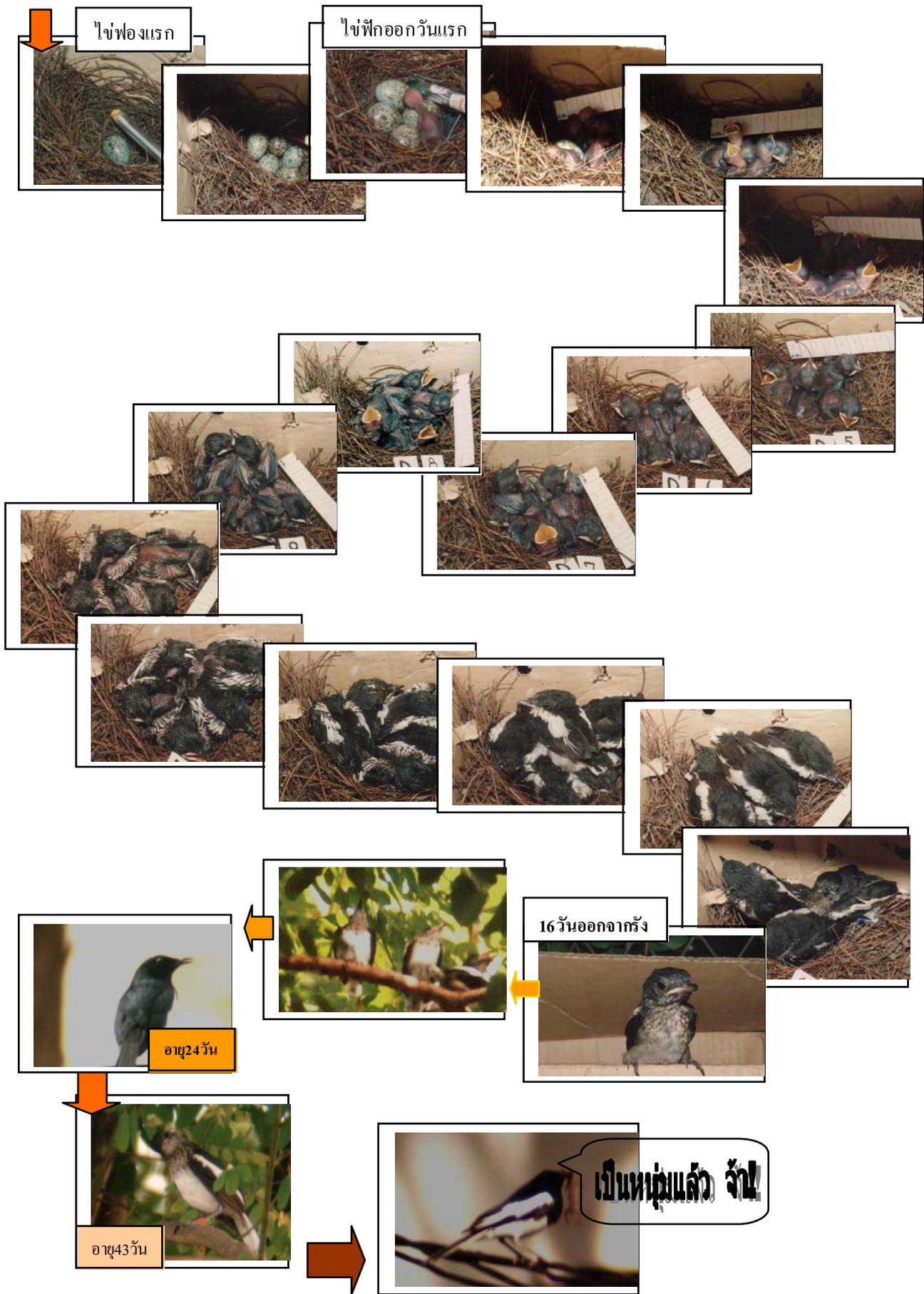
ลูกนกอายุ 10 วัน แม่ไม่กกูกูกตอนกลางคืน เข้าใจว่าขนคลุมตัวลูกนกมีพัฒนาการมากพอในการปรับสภาพอุณหภูมิให้กับร่างกายของลูกนก

ลูกนกอายุ 11 - 15 วัน ลูกนกมีการพัฒนาด้านร่างกายและขน สำหรับการบิน

วันที่ 16 ลูกนกบินออกจากรัง ช่วงที่ลูกนกออกจากรังใหม่ๆจะบินออกกันอย่างกระจัดกระจาย พ่อแม่จะส่งเสียงร้อง (Call) และบินประกองทิศทางให้ จนกระทั่งลูกนกทุกตัวบินมาเกาะรวมกลุ่มกันบนกิ่งไม้สูง จากนั้นพ่อแม่จึงเริ่มหาอาหารมาป้อน จนกระทั่งลูกนกอายุประมาณ 51 วัน ลูกนกสามารถหากินด้วยตัวเองได้โดยพ่อแม่จะไม่ป้อนเหยื่อให้ลูกนกอีก

แม่กกกำลังป้อนอาหารให้ลูกนกที่ออกจากรังได้ 2 วัน

4 ช่วงปีกกล้าขาแข็ง

ช่วงเดือนมิถุนายน - ตุลาคม ช่วงนี้พ่อแม่และลูกนก จะแยกกันหากินแต่อยู่ภายในอาณาเขต โดยลูกนกจะรวมกลุ่มกันหากิน ช่วงนี้ลูกนกมีพัฒนาการทางด้านขน รูปร่าง และเสียงร้องเพลง จนกระทั่งอายุ 120 วัน จะมีสีและรูปร่างเหมือนพ่อแม่ทุกประการ และเตรียมพร้อมที่จะออกจากอาณาเขตของพ่อแม่ เพื่อไปสร้างอาณาจักรของตัวเองเมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูผสมพันธุ์ที่กำลังจะมาถึงในปีต่อไป

**อาจารย์อรรถพล นาวา

สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

เอกสารอ้างอิง

อรรถพล นาวา. (2544.) การสื่อสารและการจัดตั้งอาณาเขตของนกนางแอ่นบ้าน. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Lekagul, B. and P.D. Round. (1991.) A guide to the birds of Thailand ^{3rd} ed. Saha Karn Bhaet, Bangkok.